

LUKÁTS JÁNOS

Az én memoritereim

Hogy a memoritereket tantervbe állítják-e, vagy éppen számúzik a tantervekből, ezt a döntést meghagynám a tantervkészítőknek. Az ő dolguk. A varga pedig maradjon a kaptafánál. Az meg az ő dolga.

Nem is jut eszembe más erről a vitáról, mint a „saját memoritereim”. Vagyis azok a szövegek, szövegrészek, amelyeket diákként összegyűjtöttem és azóta is őrzök. Nem, ez így nem igaz, ez így nem elég! Az iskolában sok mindent meg *kell* tanulni (azért iskola), és sok mindent meg *lehet* tanulni (azért iskola). Amit meg *kell* tanulni, azt a diák (többször, módjával) megtanulja, aztán kisebb-nagyobb részét el is felejtí. Amit meg *lehet* tanulni, azt megtanulja maga örömeire, függetlenül az iskolától, szerzett tudásának ezt a részét kevésbé téve ki az elfelejtésnek.

Szóval... Amikor szeptemberben megvettük-megkaptuk az új tankönyveket, a magam részéről a magyar könyvet (kezdetben olvasókönyv, később irodalom könyv volt a neve) az első betűtől az utolsóig elolvastam a megvásárlás estéjén, de legkésőbb az első hétvégéig. Mint izgalmas kalandregényt faltam a könyv prózai szövegeit, mint ritka gyümölcsöket ízlelgettem végig a verseket. Még nem elvégzendő napi feladatot láttam bennük, nem gondoltam arra, hogy egyes részek „kimaradnak”, mások pedig „kötelezőek” lesznek. Számomra semmi se maradt ki, és minden egyformán kötelező volt. Hogy egy vers az iskolakönyvben azért van, hogy megtanuljuk, ez számomra természetes volt, de az osztálytársaim számára is. Aki az irodalomhoz „hatókör” volt, az nehezebben tanulta meg a verseket, és hamarabb, nagyobb mértékben felejtette el. Aki meg a reáliakkal állt hadilábon, az a matematikai, a fizikai képletekkel érzett ugyanúgy. Hogy valami kötelező, ezt úgy értelmeztük, mint elvégezni szükséges feladatot, kinek ez nehezebb, kinek az könnyebb. Jól-rosszul mindenki megtanulta, de még aki elszabotálta, az is tudott belőle annyit, hogy botrány ne legyen a dologból. A „kötelező” kifejezésnek ezt a rémületes, embertelen és diákellenes arcát, amit ma tulajdonítanak neki, mi nem éreztük.

Szeptember végére bizonyosan tudtam a magyar könyv összes versét, amikor házi feladat lett, már csak átismételni kellett. Ha pedig valamelyiket „nem tanultuk”, ha nem volt „kötelező”? Nem bosszankodtam, nem éreztem úgy, hogy „hiába” tanultam meg. Ellenkezőleg: örültem, hogy a vártnál több vers került a birtokomba. Magányom óráiban (pl. iskolába menet) ezeket az újonnan szerzett verseket (meg a régebbieket) mondogattam magamban, félig fennhangon, ha megakadtam, újrakezdtém. Az iskolába érve gyakran találtam két osztálytársamat a tábla előtt, akik késhegyre menő vitát folytattak egymással, olyan matematikai tételekre hivatkozva és képleteket alkalmazva, amelyeket mi tizenkét év alatt egyszer se hallottunk. Számomra, számunkra ez így volt természetes, a versidézetért hozzám fordultak, a matekképletekért öhozzájuk. Egyikünk se „kötelezőt” tanult.

És hányan görnyedtünk a térképfüzet fölé, hogy órákig el se mozduljunk onnan. Együtt kerestünk állat-nevű szigeteket, személynevet viselő öblöket, meg a térkép

nyújtotta egyéb furcsaságot. Hogy meg is jegyeztük ezt a rengeteg nevet, címet, adatot? De még mennyire! Másképp hogy is tudtunk volna ország-várost játszani?

A történelem szintén kimeríthetetlen tárház volt, a különös helységnevek, az uralkodókat megkülönböztető jelzők (Véres Abbász, Civakodó Lajos, Rettenetes Iván meg a többiek) megrögzítették agyunkban a személyt, a helyet meg a hozzá kapcsolódó körülményeket is. Haszontalan lett volna mindez, fölösleges? Ugyan már! Pontos és szabatos leírást, elmélyült tanulmányt nem adott, de olyan összefüggést, amelyen továbbhaladva eligazodhattunk (legalább a tudományos forrásig) föltétlenül.

Aztán múlt az idő (mert az múlik!), mire egyetemre vagy más felsőfokú tanintézménybe kerültünk, elrendeződött a memoriterek dolga is. Már nem kellett minden tudományág neveit, képleteit, szabályait, címeit és idézeteit magunkba gyűjteni, - csak annak az egy területnek a szellemi tartozékait, amellyel eljegyeztük magunkat. De, miközben könyvek, szövegek és egyéb írásművek halmazán rágtuk át magunkat, vajon mindent kiköptünk volna, semmi se maradt, semmi se tapadt volna meg agyunkban? Szándékosan felejtettünk volna, szándékosan zártuk volna be agyunkat, nehogy fölösleges dolgok megterheljék? Aki ilyesmit állít, sohasem kötelezte el magát a világon egyetlen tudomány vagy más ismeret mellett sem. Aki ilyesmit állít, nem került se művészet, se természeti vagy társadalmi jelenség vonzásába, soha el nem mélyedt a valóság összehordott kincseiben, vagy nem támadt kedve azok számát gyarapítani. Aki a jelenhez vezető út köveiből sose kívánt neki tetsző gyűjteményt összehordani, aligha érezhet magában hajlandóságot, hogy tovább építse ezt az utat.

A stílus maga az ember, nem könnyű ezt a stílust kialakítani, nem könnyű magunkat megtalálni, hitelesre formázni. Mindezt persze elsősorban önerőnkől tehetjük meg, a saját „hozott” karaktervonásaink felismerése és kifejlesztése által. De hozzásegíthet az a tapasztalat is, amelyet elődeink összegyűjtöttek és a művekben – akarva-akaratlanul – ránk hagyományoztak. Nincs nagyobb gyönyörűség, mint kristályos formában bukkanni mondatokra, gondolatokra, vagy akár csak szófordulatokra, amelyek a saját gondolatainkkal megegyeznek, azok letisztult, tömör kifejeződései. Nem idegen tollak ezek, - ha nem idegen tollként használjuk. Ha mindig tudjuk (és tudatjuk) a forrást, a megfogalmazó történelmi, erkölcsi, társadalmi körülményeit. Fölösleges, hivalkodó, idegen? Nézzünk végig korunk közszereplőin, szónokain, előadóin, micsoda származékos vergődést mutatnak be a világot jelentő deszkákon, mit művelnek legfőbb eszközükkel, a nyelvvel, micsoda riasztó példát mutatnak környezetüknek! Hogy a memoriterek hiánya miatt tennék mindezt? Ez így közvetlenül talán nem igaz! De tesszik azért, mert fölöslegesnek tartják a szellemi-kulturális folyamatosságot tiszteletben tartani, mert elhárítják maguktól népek és korok felgyülemlett értékeit, mert a nyelvet valami szűk és szegényes, szolgáltatói célra alkalmas jelbeszéddé degradálták.

Mennyi az a memoriter, amit egy átlagos diáknak tizenkét éves tanulmányai során meg kellene tanulnia? Aligha több ötven oldalnál. Ez ötven-száz verset jelent, döntően a magyar irodalomból, amelyet magyar nyelven (az anyanyelvén) kell az agyába rögzítenie azzal a szándékkal, hogy azt onnan megfelelő alkalommal – használati céllal – előrántani képes legyen. Prózát nem tanítanak a magyar oktatásban (mi tizenkét év alatt a Halotti beszéd első bekezdését tanultuk és Kölcsey Parainesiséből két rövid passzust), a vers könnyebben tanulható és könnyebben is megmarad. Ötven-száz vers az tehát, amely az anyanyelv és a nemzeti irodalom alapvető nyelvi, kulturális, erkölcsi és esztétikai értékeit hordozza, vagy amit egy adott korban annak tartanak. Amiből

jobb esetben egy életen keresztül kellene (és lehet!) gazdálkodni, amely mindenkor erkölcsi fogódzót és értéket-mértéket jelent a beszélőnek vagy a hallgatónak.

Olyan sok ez a (mondjuk!) ötven oldal, az ötven-száz vers vagy versidézet? Amelyet olyan korban sajátít el a fiatal, amikor agya a legfogékonyabb, amikor könnyen elérne és könnyen megmaradna benne ennek a mennyiségnek akár a sokszorosa is? Az iskola befejeztével vajon hányszor ötven oldalnyi szöveget szed magába a fiatal, a középkorú, amelyet nem érez fölöslegesnek, amelyet nem érez fáradságosnak, nyűgnek és mielőbb elfelejteni valónak? Hány táncdalt és slágert, hány autómárkát és azok főbb (szám- és szövegkombinációs) paramétereit, hány hazai és külföldi labdarúgó (stb...) csapat összeállítását, hány pártszlogent és kormánylistát, hány paragrafust, hány vezércikket (vagy annak főbb szövegeit), hány gyógyszer és gyógyerejű készítmény nevét és összetevőit, hány viccet és bon mot-t gyűjt össze, ad tovább, használ naponta, évtizedeken át? Mindezt természetesen élete tartozékának érzi, a nevek, márkák, összeállítások, csődök és kormányváltások tudomásulvételével párhuzamosan „frissíti”, tartja eszében naprakészen a tudnivalókat, miközben azon kesereg, hogy neki, hogy gyermekeinek, hogy unokáinak mennyi fölösleges, ostoba memoritert kell be-magolnia, aminek a világon semmi értelme.

És hivatkozik! Magyarországon leggyakrabban Szent-Györgyi Albertre, akinek legtöbbször a nevét nem tudják helyesen leírni, akiről legtöbbször a Nobel-díja mellett csak azt a bizonyos „szecskát” tudják, amivel neves tudósunk nem kívánta a fejét megtömbösíteni. Az idézet pontos szövegét, a keletkezés helyét, idejét és apropóját nem ismerem. Szent-Györgyi nagy tudású férfiú volt, fejét a piarista gimnáziumban, az egyetemen, ahol tanult és az egyetemen, ahol tanított, nem „szecskával” töltötte-töltötték meg. A kifakadás nyilván az időt rabló, áttekinthetetlen információdömpingre vonatkozott. Szent-Györgyi Albert, a Nobel-díjas biológus emlékeztet arra is, – és számomra ez a fontosabb! – hogy napjainkban az emberi agy memória-kapacitásának alig 10%-át használjuk ki, a többi 90% nem kap feladatot, eltárolnivalót, nem szolgálja a célt, amelyre a természet létrehozta, s amiért itt hordozzuk magunkban. Az az ötven oldal memoriter (meg a többi, az akár többször ötven oldal) a töredékét se veszi igénybe a lehetőségeknek.

1971-et írtunk, amikor Pogány Frigyes Párizs c. város- és építészettörténeti könyvét kaptam meg születésnap ajándékként. Úgy éreztem, még sokáig nem lesz alkalmam személyesen ellátogatni „a fény városába”, ezért a Pogány-könyvből és a térképmellékletből *betanultam* Párizst. Emlékezetembe rögzítettem, milyen útvonalakon juthatok el az Étoile-tól a Bastille térig, mi a főbb utak és a kisebb utcák neve a belvárosban és a Montmartre domboldalain. Amikor a rendszerváltás után megadta a sors, hogy személyesen győződhettem meg a tanultak helyességéről, örömem nagy része annak szólt, hogy térkép nélkül jártam éjt nappallá téve Párizst, mindig tudtam, hol vagyok, és soha nem tévedtem el. (Ugyanezt a városismereti memóriajátékot eljátszottam Berlinnél, Béccsel és Madriddal is.) Egy város utcahálózata, az idegen nevek és rövidítések kiböngészése, a metróvonalak földerítése és a várostérkép többi kelléke bizonyosan szintén kitesz egy ötven oldalas füzetkét.

Szent-Györgyi Albert a „szecska”-idézetet azzal egészíti ki (állítólag): elég, ha a forráshoz eljutok, ahol a tényeknek, a neveknek és összefüggéseknek utánanézhetek. Gondolkozott vajon a hivatkozó azon, hogy miként jut el bármilyen forráshoz, amelynek nem ismeri a normatív alapjait? Hogy hogyan talál meg egy idézetet, amelyet annak idején fölháborodottan utasított ki memóriájából, mint észterhelő fölösleget? És a

források? A források – ugyebár – azokat az összefoglalókat jelentik, amelyek magukba olvasztják a résztanulmányokat, a részletmonográfiákat, amelyek korokat és korszakokat ölelnek föl, amelyek átfognak, összegeznek, egybetartanak, - vagyis megkísérlik a lehetetlent, hogy a világ sokszínűségét nyomon kövessék. Informatikusok, tájékoztatói szakemberek, bibliográfusok bizonyosan igazolnak, ha azt állítom, ezeknek a forrásoknak a számbavétele, rendszerezése, az egész és a részek áttekintése is bizonyosan több mint ötven oldal. És akik azt a bizonyos „szecskát” elutasítják, gyaníthatóan nem mind vannak birtokában ennek a forráslabirintusnak.

Nem szóltam a zeneértőkről, akik hány és hány zenedarabot vagy darabrészletet ismernek és ismernek föl, képesek megszólaltatni és értelmezni. Nem szóltam a nyelvek ismerőiről, akik sokszor-ötven oldalnyi idegen szót, szókapcsolatot, grammatikai rendszert és számukra eredetileg idegen akcentust képesek magukévá tenni, sőt több nyelvet, akár nyelvek egész sorát. Miként volna ez lehetséges memóriájuk igénybevétele nélkül. Memóriahasználat nélkül nincs nyelvtanulás, nincs nyelvtudás. A memória a tanulásban (a zenetanulásban, a nyelvtanulásban és a többiben) megkerülhetetlen. És illúzió, hogy valaha is megkerülhető lesz. Az eredményes nyelvtanítás és nyelvtanulás helyzete Magyarországon mindaddig hiú ábránd marad, ameddig a memória kímélésével, a megtanulandók meg nem tanulásával akarjuk azt elérni. A színészekről sem szóltam, akiknek ugyancsak szakmája idegen szövegek sajátként való bírása és hiteles előadása. Vajon egy zenész, egy nyelveket ismerő ember vagy egy színész a fiatalsága éveiben megtartóztatta volna elméjét a befogadás és a megőrzés gyakorlásától, kímélte volna memóriáját felnőtt kori, napi szükségletű perc-információk érdekében?

Az én memoriterekim lassan kezdenek megfogyatkozni, a nevek, a címek különösen. Bosszantó dolog ez, bár némiképp természetes. A négy-öt évtizede emlékeim között őrzött idézethalmazban azért igyekszem rendet tartani, részben újraolvasással, részben – főként – az idézetek folyamatos alkalmazásával. A beszélgetőtársak nagy része többnyire semmi jelét nem mutatja, hogy szavaim között Madách vagy Goethe, Ady vagy Szabó Lőrinc sorait, fél sorait, jelzős szerkezeteit ismerné föl. Nem baj, nem nekik szólnak a megéledő idézetek, magam kedvére őriztem meg, magam kedvére használok évtizedes útitársaimat, a memoriterekim.

LUKÁTS JÁNOS

